

Kozłowski, Leon

Sprawozdanie tymczasowe z poszukiwań archeologiczno-przedhistorycznych w dorzeczu Przemszy, Dłubni i Szreniawy : przedstawione na posiedzeniu 14 stycz. 1911 r. Komisji Antropologicznej Towarzystwa Naukowego Warszawskiego

Światowit 9, 79-86

1911

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Sprawozdanie tymczasowe z poszukiwań archeologiczno-przedhistorycznych w dorzeczu Przemszy, Dłubni i Szreniawy.

przez

LEONA KOZŁOWSKIEGO.

Przedstawione na posiedzeniu 14 Stycz. 1911 r. Komisji Antropologicznej
Towarzystwa Naukowego Warszawskiego.

(z 3-ma mapkami).

Poszukiwania moje prowadziłem w lecie roku 1909 i w ciągu roku 1910. Nie są one jeszcze ukończone i poszukiwania me dalej prowadzić będę; podaję więc tylko wykaz nowoodkrytych stanowisk przeddziejowych. Teren badany okazał się niezmiernie bogatym pod względem stosunków przedhistorycznych.

Dorzecze Przemszy.

W I-ym tomie Wiadomości Archeologicznych w pracy Przyborskiego znajdujemy wzmiankę o stanowisku wydmy w Okradzionowie, a następnie w III-im tomie tychże Wiadomości Archeologicznych, u Przyborskiego wzmiankę o znalezieniu kuli szklanej z ciecżą w nią zatopioną. Pozatem nie znajdujemy żadnych informacji o zabytkach przedhistorycznych nad Przemszą. Poszukiwania moje prowadziłem od źródeł rzeczki aż do Sławkowa. Wszystkie znaleziska należą tu do wydmy, i są niemal identyczne do takich stacyi w pow. Stopnickim, opisanych przez Erazma Majewskiego w Monografii pow. Stopnickiego (Światowit, tom III, IV, V, VI) i w pow. Kieleckim: I. Czarnocki i Samsonowicz, „Powiat Kielecki pod względem archeologicznym“. Nad brzegami Przemszy wydmy ciągną się prawie nieprzerwanie, tworząc w średnim biegu formalną pustynię, usianą pracowniami krzemiennymi, które znajdują się jedynie w najbliższym sąsiedztwie rzeki.

Ogółem odnalazłem 31 prac krzemiennych; liczba ta zapewne jeszcze wzrośnie przy dalszych poszukiwaniach.

Przemsza.

1) Wolbrom a. Na zachód od stacyi kolei, na wschód od miasta przy planie kolei, nad moczarami, na rozwianej wydmie odnalazłem okrzeski krzemienne; ceramiki brak.

2) Wolbrom b. Na zachód od miasta, na lewym brzegu Przemszy, nad moczarami, na obszernej wydmie obfita pracownia krzemienista; ceramiki brak.

3) Podlesie. Na wschód od wsi, przy źródle, w pobliżu lewego brzegu Przemszy, nad strumykiem, na rozwianej wydmie wśród lasu pracownia krzemienista, ceramiki brak.

4) Kobylca. Na prawym brzegu Przemszy, na wschód od wsi, w lesie rządowym, ciągnie się obszerna wydma z pracownią narzędzi krzemiennych, ceramiki brak.

5) Golcowice a. Na wschód od wsi, tuż nad prawym brzegiem dopływu Przemszy, na wydmie pół rozwianej, bardzo obfitej, pracownia krzemienista, znalazłem parę skorup.

6) Golcowice b. Na wschód od wsi, na lewym brzegu Przemszy wielka wydma, na niej rozproszone wyroby krzemienne, ceramiki brak.

7) Golcowice c. Na lewym brzegu Przemszy, na zachód od wsi tuż nad rzeką, na rozwianej wydmie wyroby krzemienne, ceramiki brak.

7—13) Wielki Piach. Od Papierni do Kuźnicy, po lewym brzegu Przemszy ciągnie się olbrzymia wydma, zwiedzona dopiero do Błędowa, zwana inaczej pustynią Błędowską, albo Piachem Bielskim (od rz. Białej), odnalazłem na niej 6 odrębnych pracowni krzemiennych nad samą Przemszą i jedną nad rzeką Białą w pobliżu Kuźniczki; w miejscach bardziej od rzeki oddalonych—już na kilkadziesiąt kroków, żadnych śladów przedziejowych zauważyć nie mogłem. Na wszystkich pracowniach brak ceramiki z wyjątkiej jednej, trzeciej.

14—22) Biały Piach. Od Papierni do Kuźnicy Błędowskiej, po prawym brzegu Przemszy ciągnie się olbrzymia wydma zwana inaczej Piachem Chechelskim (od wsi Chechło), lub Przemsianym (od Przemszy, wymowa utrzymana w dyalekcie miejscowym) znalazłem tutaj 8 odrębnych pracowni krzemiennych; znajdują się one tylko nad samą rzeką, żadnych śladów ceramiki nie napotkałem.

23) Dąbrowica. Od Błędowa aż do Kuźnicy na prawym brzegu Przemszy ciągnie się wydma zwana Dąbrowicą, z jedną pracownią krzemienistą, zwiedzoną niedostatecznie.

24) Okradzionów. Na prawym brzegu rzeki, w dość znacznej odległości od Przemszy, nad łąkami, ciągnie się wydma słabo rozwiana,

porosła częściowo krzakami, odnalazłem na niej ubogą pracownię krzemienią, może być, że poprzednio już wyeksploatowaną.

25) Michałów. Na prawym brzegu Przemszy, na niewielkiej wydmy, nieco na północ od Michałowa, odnalazłem ubogą pracownię krzemienią.

26) Sławków. Na lewym brzegu Przemszy, wprost Sławkowa, przy źródelku, na wydmy częściowo latem porosłej, odnalazłem pracownię krzemienią i kilkanaście ułamków ceramiki.

Nad pierwszym dopływem Przemszy (beziemienny).

1) Cieślin. Na zachód od wsi, na niewielkiej wydmy, nad obfitym źródłem odnalazłem kilkanaście wiórów i okrzesków krzemiennych.

2) Bydlin a. Na prawym brzegu rzeki, wprost wsi, na obszernej wydmy odnalazłem pracownię krzemienią.

3) Bydlin b. Na lewym brzegu na północ od wsi, nad rzeką, pracownia krzemienią na niewielkiej wydmy.

4) Bydlin c. W pobliżu poprzedniej, na niewielkiej wydmy, pracownia krzemienią.

5) Zęza. Nad moczarami na południe od wsi, na obszernej rozwianej wydmy, pracownia krzemienią.

Materyał zebrany jest podobny do wyrobów krzemiennych z powiatu Stopnickiego, Kieleckiego, jak również z okolic Warszawy. Posiada jednak pewne cechy szczególne. W małej ilości występuje obsydyan (znalazłem go na pięciu pracowniach). Wyroby krzemienne są sporządzane z materyału znajdowanego na wydmach. Formy paleolityczne (ostrza musteryjskie, racloiry, skrobacze solutreńskie, magdaleńskie), trafiają się dość licznie i stale. Wśród grotów do strzał najliczniejszymi są dłutowate (sercowate i trzonczkowate rzadkie). Znika prawie zupełnie kategoria bardzo drobnych narzędzi, licznie występująca w okolicach Warszawy i w Stopnickiem. Narzędzia drobne do skrobania, krajania i nacinania kości są niezliczone. Narzędzia, narzędzia znajdujące w dorzeczu Przemszy, należą do nieco większych niż opisane z innych okolic.

W Okradzionowie znajduje się góra, zwana Grodziskiem, żadnych śladów przeddziejowych na niej nie odnaleziono, a w Bydlinie, również wzgórze z ruinami zamku o konfiguracji grodziskowej.

Dorzecze Dłubni.

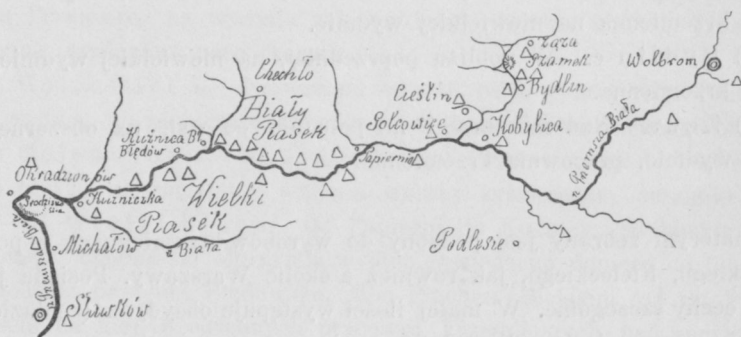
W pracy p. S. J. Czarnowskiego: „Miejscowości przedhistoryczne i zarys mapy paleontologicznej dorzecza lewego Wisły od Przemszy

do Nidy“, mamy wiadomość o kilku stanowiskach. Moje poszukiwania podnoszą liczbę znanych stanowisk z 5 do 25; należą tu grodziska, cmentarzyska ciałopalne i szkieletowe, schroniska podskalne, wreszcie stanowiska krzemienne. Wiele z tych ostatnich odznacza się cechami jam mieszkalnych (przypuszczenie to potwierdzają próbne przekopy). Są one podobne do jam, odnalezionych przez p. M. Wawrzenieckiego w Lelowicach i Maroszowicach.

Dłubnia.

1) Zagórowa. Na grutach tej wsi, nad lewym brzegiem Dłubni, na górze zw. „Zamek“, wielkie grodzisko przeddziejowe, otoczone podwójnym wałem, całkowicie widocznym, choć oranym; plan zdjąłem.

2—5) Imbramowice. Na lewym brzegu Dłubni na polach Proskówki wyroby krzemienne na polu ornym. W skałach góry Radwieniec

trzy małe schroniska i jedna niewielka jaskinia. Plan jaskini zdjąłem. Na oryginalnej mapie archeologicznej prof. Demetrykiewicza jest zaznaczone, że znaleziono na polach tej wsi popielnice.

6) Małyszycze. Na prawym brzegu Dłubni, na polu ornym wyroby krzemienne.

7) Ściborzyce. Na prawym brzegu Dłubni, na polu ornym wyroby krzemienne.

8) Grzegorzowice. Na prawym brzegu Dłubni, na polu włościana Wojciecha Grabowskiego wykopano „garnek z popiołami“.

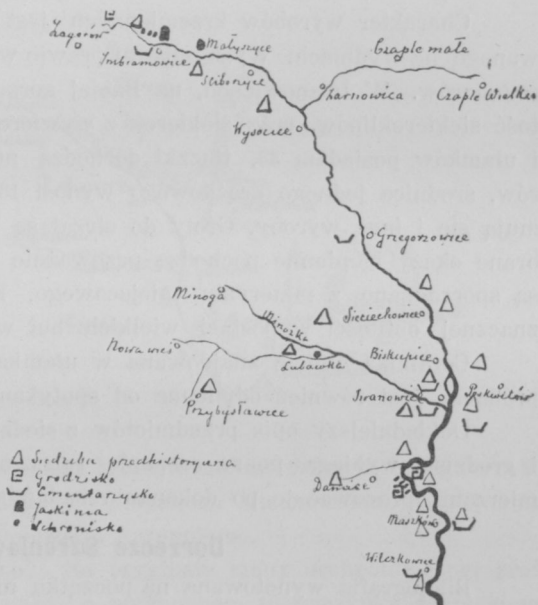
9—10) Sieciechowice. Przy drodze, prowadzącej do Władysławowa, na lewym brzegu Dłubni, na polu ornym, odnalazłem pracownię krzemionki. Na polach dworskich ułamki ceramiki i wyroby krzemienne, oraz place czarnej ziemi. Na oryginalnej mapie archeologicznej prof. Demetrykiewicza zanotowano, że na polach tej wsi znaleziono siekieromłot.

11—13) Iwanowice. Na polach za cmentarzem katolickim, cmentarzysko ciałopalne, siedziba neolityczna, siekierokliny i inne wyroby krzemienne. Oselki, fragmenty ceramiczne. Są tu zapewne jamy mieszkalne.

Na górze „Klin“ cmentarzysko ciałopalne i szkieletowe, obstawiane kamieniami i groby la Tène, siedziba neolityczna, wyroby krzemienne, tłuki, skrobacze, siekierokliny i t. d., jak się zdaje, również są jamy mieszkalne.

Na „Babiej“ górze niezmierna obfitość wyrobów krzemiennych, szczególnie siekieroklinów; były tu również siedziby człowieka neolitycznego. Na polu, zwanym „Kopalina“, znalazłem część naczynia glinianego większego i połówkę małego.

Rozkopywań dotychczas nie prowadziłem z wyjątkiem próbnych, a zabytki które posiadam z siedzib, były zbierane na powierzchni. Cmentarzysko na „Klinie“ zostało w znacznej części rozkopane, niestety, nie zupełnie umiejętnie przez p. Wisznickiego z Iwanowic, który wykopane naczynia i zawartość kilku grobów odesłał do Muzeum E. Majewskiego, w gmachu Sztuk Pięknych. Kilka naczyń posiada też stąd Muzeum w Miechowie, oraz p. Czarnowski. Systematyczne badania rozpocznę w roku przyszłym.

14) Poskwitów. Na górze zwanej „Zagumnie“, na lewym brzegu Dłubni siedziba neolityczna, identyczna z siedzibami na Klinie i Babiej Górze.

15) Damice. Na górze zwanej „Grodzisko“, piękne grodzisko przedziejowe z dobrze dochoowanym wjazdem, wałem wewnętrznym i dwoma wałami okalającymi. Grodzisko całkowicie orane; wyroby krzemienne, młoty, siekierokliny, wreszcie ceramika typu zw. „słowiańskim“; w skałach tej góry odnalazłem cztery małe schroniska podskalne. Plan zdjąłem.

16—19) Maszków. Na polach tej wsi trzy siedziby neolityczne: 1) na górze zwanej „Zalesie“, 2) i 3) na prawym brzegu Dłubni. Wszystkie identyczne z wyżej wymienionymi z Iwanowic.

Na polu młynarza Jurkowskiego, przy rozszerzaniu drogi, natrafiono na groby szkieletowe. Przedmioty brązowe, znalezione tutaj, odesłał znalezca do zbiorów Akademii Umiejętności. Pozatem, w zbiorach Akademii znajdują się jeszcze koła żelazne, grot, oraz dwa siekierokliny.

20. Wilczkowice. W zbiorach Akademii Umiejętności znajduje się zawartość jednego grobu (Sprawozdanie roku 1898, № 4, za kwiecień), jak również jeden siekieroklin.

Rzeczka Minorka.

21) Lubawka. Na prawym brzegu rzeczki, przy szosie stacya krzemienna.

22) Przybysławice. Na lewym brzegu stacya krzemienna.

Charakter wyrobów krzemiennych jest bardzo odmienny od znajdująwanego na wydmach. Występują tu prawie wyłącznie narzędzia znacznych rozmiarów. W Iwanowicach, na Babiej górze, uderza mię niezwykła obfitość siekieroklinów, oraz siekier z wywierconemi otworami. Całkowitych i ułamków posiadam 33, tłuczki dochodzą niekiedy do znacznych rozmiarów, średnica jednego krążkowego wynosi 13 *cm*. W podobnej skali utrzymują się i inne wyroby. Groty do strzał są rzadkie, może dlatego, że zebrane okazy kamienne pochodzą przeważnie z siedzib. Wszystkie wyroby są sporządzane z materiału miejscowego, który występuje tu w bardzo znacznej obfitości w postaci wielkich buł w skałach wapienia jurskiego.

Ceramika obficie znajdowana w ułamkach, szczególnie przy kopaniu próbnem, jest również odmienna od spotykanej na wydmach.

Dokładniejszy opis przedmiotów z siedzib, jak również z ementarzysk i grodzisk, wybiega po za szczupłe ramy niniejszego sprawozdania. Zamierzam opracować je po dokonaniu badań systematycznych.

Dorzecze Szreniawy.

Bibliografia wynotowana na początku niniejszego sprawozdania odnosi się prawie wyłącznie do dorzecza Szreniawy. Aby uniknąć powtarzania obserwacji, dokonanych p.p. Czarnowskiego i Wawrzeckiego, podam tylko nowe znaleziska w liczbie 17 stanowisk z nad Szreniawy do Słomnik i Pojałówki.

Szreniawa.

Poszukiwania są dopiero rozpoczęte. Posiadam wiadomości jeszcze nie sprawdzone i stąd na mapę wnieść nie mogę.

Regestruję tu tylko wiadomości o stanowiskach, z których posiadam zabytki.

1) Wierzchowisko. Na prawym brzegu Szreniawy siedziab

przeddziejowa, wyroby krzemienne. Miał na gruntach tej wsi stać niegdyś wielki kopiec, który rozorano.

2) Przybysławice. Na gruntach dworskich po prawym brzegu rzeki, ułamki ceramiki, wisiopek gliniany.

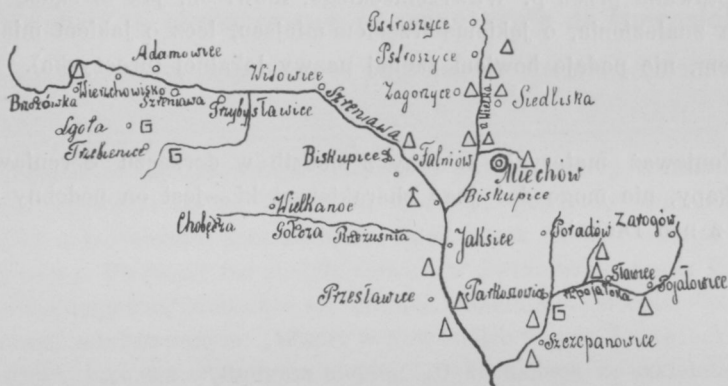
3) Lgota. Nad naturalnym stawkiem na „Banachowej górze“ małe grodzisko 14 metrów średnicy.

4) Trzebienice. W lesie dworskim góra „Zamek“ widoczny wał okalający płaszczyznę na górze.

5) Maków. Na górze „Białej“ wyroby krzemienne.

6) Falniów. Na lewym brzegu rzeki na polach włościańskich wyroby krzemienne, ułamki ceramiki.

7) Biskupice. Skarb bronzowy w zbiorach Akademii Umiajętności, odnalazłem wyroby krzemienne.

8—9) Jaksice. Stanowisko krzemienne na prawym brzegu rzeki, zaznaczone przez Czarnowskiego (Wykopalka Miechowskie). Na lewym brzegu również wyroby ceramiczne i krzemienne.

10—11) Przesławice. Na oryginale mapy archeologicznej prof. Demetrykiewicza jest wiadomość, o wykopaniu tu naczynia rzymskiego.

Na prawym brzegu Szreniawy około śpichlerza, zabytki przeddziejowe i za chatą włościanina Antosiaka na lewym brzegu rzeki, włościanin Pycia natrafił przy kopaniu fundamentów na naczynia.

12) Niedźwiedź. Przy cmentarzu katolickim wielki kopiec.

13) Tezycza. Przy kościele wielki kopiec otoczony wałem.

Pojałówka.

14) Pojałowice. Na lewym brzegu rzeczki—wyroby krzemienne, ceramika.

15—16) Sławice. Na prawym brzegu rzeki, nad samym brzegiem wyroby krzemienne, ceramika i nad dopływem Pojałówki, na polach pod lasem też wyroby krzemienne i ceramika.

17) Parkoszowice. Góra zwana „Wał“ o formie grodziska. Zabytków nie odnalazłem; przypuszczam, że nazwa pochodzi od wałów, które tu zapewne niegdyś się wznosiły. Góra od niepamiętnych czasów orana.

18—20) Wieś notowana przez p. Wawrzenieckiego. Notuje on stację krzemienną na lewym brzegu Pojałówki. Czarnowski również podaje wiadomość o znaleziskach krzemiennych, na lewym brzegu rzeki. Mnie udało się zauważyć bardzo zniszczone grodzisko, niegdyś bardzo okazałe o podwójnych wałach dziś prawie doszczętnie rozorane, znalazłem na niem wyroby krzemienne; góra nosi nazwę „Goleźnie“ i wyroby krzemienne na górze Gaik. Jak mi się zdaje żadna z dwu powyżej wskazanych miejsc nie była notowana przez p. Wawrzenieckiego; mówi on, jak to sądzę z opisu miejsca znalezienia, o jakimś trzecim miejscu, lecz o jakim mianowicie nie wiem, nie podaje bowiem żadnej nazwy lokalnej (uroczyiska).

Ponieważ materiał, zebrany z siedzib w dorzeczu Szreniawy jest dość skąpy, nie mogę dać jego charakterystyki — jest on podobny do wyrobów z nad Dłubni.
